

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.35>

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЯК АКСІОЛОГІЧНА ОСНОВА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Бондар Н.А.,

доктор філософії зі спеціальності 081 «Право»,
доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства
Сумського національного аграрного університету
ORCID: 0000-0001-8036-9083

Павлюк О.В.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 081 «Право»
Сумського національного аграрного університету
ORCID: 0009-0002-1891-9608

Бондар Н.А., Павлюк О.В. Етичні засади державної служби як аксіологічна основа публічного управління.

Статтю присвячено комплексному аналізу етичних засад державної служби як фундаментальної основи функціонування демократичних інституцій в Україні. Актуальність дослідження зумовлена сучасним етапом розвитку української державності, що характеризується зростанням суспільних очікувань щодо якості, прозорості та доброчесності публічного управління, а також викликами, пов'язаними з євроінтеграційними процесами та необхідністю імплементації принципів належного врядування.

У статті обґрунтовано, що етика державної служби є системою моральних норм, яка доповнює правові приписи та формує цілісний механізм регулювання службових відносин. Детально проаналізовано такі ключові етичні принципи, як верховенство права, служіння суспільному інтересу, політична нейтральність, доброчесність, ефективність, а також прозорість та підзвітність. Доведено, що ці принципи утворюють нормативний каркас, який забезпечує не лише дотримання закону, а й легітимність управлінських рішень та довіру громадян до влади.

Особливу увагу приділено аксіологічному (ціннісному) виміру публічного управління. На основі аналізу праць вітчизняних та зарубіжних науковців розкрито сутність фундаментальних правових цінностей: свободи, справедливості, рівності та людської гідності. Доведено, що ці цінності є не абстрактними ідеалами, а ядром правової системи та моральним компасом для державних службовців.

Центральною тезою статті є твердження про діалектичну єдність етичних засад та правових цінностей. Обґрунтовано, що етичні норми поведінки виступають практичним механізмом, через який абстрактні правові цінності втілюються у повсякденну діяльність державних органів. Державний службовець постає не лише як виконавець формальних приписів, а і як носій та транслятор цінностей справедливості, рівності та поваги до людської гідності у своїй взаємодії з громадянами.

Зроблено висновок, що утвердження високих етичних стандартів та орієнтація на правові цінності є невід'ємною умовою для побудови ефективної, сервісно-орієнтованої державної служби, здатної відповідати на суспільні запити, зміцнювати легітимність влади та сприяти сталому демократичному розвитку України.

Ключові слова: державна служба, публічне управління, етика державної служби, етичні принципи, правові цінності, доброчесність, верховенство права, справедливість, людська гідність, довіра до влади.

Bondar N.A., Pavliuk O.V. Ethical foundations of civil service as the axiological basis of public administration.

This article presents a comprehensive analysis of the ethical foundations of civil service as a fundamental basis for the functioning of democratic institutions in Ukraine. The relevance of the study is determined by the current stage of Ukrainian statehood development, characterized by growing public expectations regarding the quality, transparency, and integrity of public administration, as well as challenges related to European integration and the need to implement principles of good governance.

The article substantiates that civil service ethics constitutes a system of moral norms that complements legal provisions and forms an integrated mechanism for regulating official relations. Key ethical principles are examined in detail, including the rule of law, service to the public interest, political neutrality, integrity, efficiency, transparency, and accountability. It is demonstrated that these principles form a normative framework that ensures not only compliance with the law but also the legitimacy of administrative decisions and public trust in government.

Special attention is given to the axiological (value-based) dimension of public administration. Based on the analysis of domestic and international scholarly works, the essence of fundamental legal values – freedom, justice, equality, and human dignity – is revealed. These values are shown to be not abstract ideals but the core of the legal system and a moral compass for civil servants.

The central thesis of the article asserts the dialectical unity of ethical foundations and legal values. It is argued that ethical norms of conduct serve as a practical mechanism through which abstract legal values are embodied in the daily activities of public institutions. The civil servant is portrayed not merely as an executor of formal directives but as a bearer and transmitter of the values of justice, equality, and respect for human dignity in interactions with citizens.

The article concludes that the establishment of high ethical standards and orientation toward legal values are essential conditions for building an effective, service-oriented civil service capable of responding to societal demands, strengthening the legitimacy of government, and promoting sustainable democratic development in Ukraine.

Key words: civil service, public administration, civil service ethics, ethical principles, legal values, integrity, rule of law, justice, human dignity, public trust.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку української державності супроводжується зростанням очікувань громадян щодо якості публічного управління, прозорості рішень та професійної поведінки представників влади. У цьому контексті етичні засади державної служби набувають особливого значення як фундаментальна основа формування правової культури, довіри до інституцій та сталого розвитку демократичного суспільства.

Трансформація системи державного управління, що відбувається під впливом євроінтеграційних процесів, передбачає імплементацію принципів належного врядування, таких як відкритість, підзвітність, ефективність і доброчесність. Це, своєю чергою, актуалізує необхідність переосмислення етичної складової професійної діяльності публічних службовців, зокрема в аспекті їхньої відповідальності перед суспільством, дотримання моральних норм та служіння суспільному інтересу.

Етика державної служби розглядається як система моральних норм, принципів і цінностей, що регулюють поведінку службовців у процесі виконання ними публічних функцій. Ці норми становлять органічну єдність із правовими приписами, утворюючи комплексний механізм регулювання службових відносин, спрямований на забезпечення легітимності управлінських рішень та захист суспільного блага. Як слушно зазначає Н. Сорокіна, структурна складова будь-якої системи підпадає впливу системи в цілому. Відтак, публічна служба не є автономною одиницею, а виступає елементом суспільства, що репрезентує його цінності, норми та етичні орієнтири. Публічний службовець, як носій функціонального змісту державного управління, має не лише відповідати етичному устрою суспільства, а й формувати морально-етичні параметри поведінки для інших соціальних суб'єктів. Він не є простим відображенням суспільного, а виконує роль активного агента змін, здатного впливати на етичну систему, що склалася, шляхом формування нових цінностей, норм і стандартів управлінської діяльності, які можуть мати як мета-, так і інструментальний характер [1, с. 177]. Проблема етичного виміру державної служби постає як ключова в контексті модернізації публічного управління, що потребує комплексного наукового осмислення та практичного впровадження відповідних етичних стандартів.

Метою статті є розкриття змісту ключових етичних принципів (верховенства права, служіння суспільному інтересу, політичної нейтральності, доброчесності, ефективності, прозорості та підзвітності) та їхнього діалектичного зв'язку з фундаментальними правовими цінностями (свободою, справедливістю, рівністю та людською гідністю) для обґрунтування їхньої ролі у формуванні довіри до державних інституцій та забезпеченні сталого розвитку демократичного суспільства.

Стан опрацювання проблематики. Теоретичну основу становлять дослідження О. Сорочкина, Н. Сорокіної, М. Козюбри, М. Джонстона та інших. Аксиологічний вимір права та публічного управління, що є ключовим для статті, розглядається у працях Д. Лук'янова, В. Торяника, П. Макушева, О. Петришина та інших вчених, які аналізують такі цінності, як справедливість, рівність та людська гідність. Попри значний науковий доробок, бракує комплексного аналізу діалектичного взаємозв'язку між етичними принципами поведінки службовців та фундаментальними правовими цінностями.

Виклад основного матеріалу. Філософське осмислення етичних засад державної служби бере свій початок із класичних праць Платона, Аристотеля та Цицерона, які розглядали служіння державі як найвищу форму реалізації громадянського обов'язку. У їхніх концепціях державна служба постає не лише як професійна діяльність, а як моральна місія, що вимагає доброчесності, справедливості та самопожертви.

У сучасній науковій думці етика публічного управління формується на перетині філософії, адміністративного права та менеджменту. Вона охоплює як нормативні аспекти поведінки службовців, так і моральні імперативи, що визначають якість взаємодії між державою та громадянами. Як зазначає О. Сорочкін, етичні стандарти службовців органів публічної адміністрації – це уніфіковані норми та принципи, закріплені у нормативно-правових актах і міжнародних документах, які фіксують бажану модель поведінки державних службовців через оцінюючі та абстрактні поняття [2, с. 227].

Метою впровадження етичних стандартів є забезпечення високопрофесійного виконання службових функцій в інтересах суспільства та здобуття довіри громадян. Зокрема, канадський Кодекс цінностей та етики на державній службі наголошує на постійному дотриманні норм поведінки, що сприяють збереженню суспільної довіри. Державні службовці мають організовувати свою діяльність і особисте життя так, щоб підтримувати доброчесність, об'єктивність і неупередженість державного управління. Етична поведінка передбачає не лише дотримання законодавства, а й дію в інтересах суспільства, навіть у випадках конфлікту між приватними інтересами та службовими обов'язками [3, с. 9].

Етичні засади державної служби ґрунтуються на низці фундаментальних принципів, серед яких ключове місце займає *принцип верховенства права*. Відповідно до статті 4 Закону України «Про державну службу» [4], цей принцип передбачає безумовне дотримання Конституції та законів, пріоритет прав і свобод людини над корпоративними інтересами. М. Козюбра підкреслює, що верховенство права є однією з найвищих демократичних цінностей, здатною убезпечити громадян від волюнтаризму держави, забезпечити стабільність і захист у глобалізованому світі [5, с. 1].

У контексті етичних засад державної служби верховенство права постає не лише як юридична, а як соціальна та моральна категорія. М. Джонстон слушно зазначає, що там, де цей принцип є сильним, громадяни дотримуються закону не зі страху, а з переконання в його ефективності. Справжнє верховенство права потребує співпраці між державою і суспільством та є результатом глибоких соціальних процесів [6, с. 2]. Цей принцип забезпечує легітимність діяльності органів публічної влади та формує довіру громадян до державних інституцій.

Принцип служіння суспільному інтересу визначає сутність державної служби як діяльності, спрямованої на реалізацію загального блага, а не приватних або групових інтересів. Державний службовець виступає як представник держави, уповноважений діяти в інтересах усього суспільства. Відповідно до Міжнародного кодексу поведінки державних посадових осіб, службовці повинні бути уважними, справедливими та неупередженими у виконанні своїх функцій, не допускати дискримінації, не зловживати владою та не надавати неправомірних переваг окремим особам або групам [7].

Принцип політичної нейтральності вимагає від державних службовців неупередженого виконання своїх обов'язків незалежно від політичних поглядів та партійної приналежності. Це забезпечує стабільність державного апарату та професіоналізм у прийнятті управлінських рішень. Політична неупередженість – недопущення впливу політичних поглядів на дії та рішення державного службовця, а також утримання від демонстрації свого ставлення до політичних партій, демонстрації власних політичних поглядів під час виконання посадових обов'язків [8, с. 33].

Принцип доброчесності охоплює чесність, порядність, непідкупність та здатність протистояти корупційним спокусам. Доброчесність є моральною основою довіри суспільства до влади. Згідно із Загальними правилами етичної поведінки, державні службовці повинні діяти чесно, неупереджено, не використовувати службове становище в особистих інтересах, уникати конфлікту інтересів, не розголошувати конфіденційну інформацію, зокрема персональні дані, та не ухилятися від відповідальності за прийняті рішення [9].

Принцип ефективності передбачає досягнення максимального суспільного результату за оптимального використання ресурсів. Він тісно пов'язаний із професіоналізмом, що включає компетентне, об'єктивне виконання обов'язків, постійне підвищення кваліфікації, володіння державною мовою та, за потреби, мовами національних меншин [8, с. 15]. Ефективність означає раціональне використання ресурсів для реалізації державної політики та задоволення потреб громадян [8, с. 26].

Принцип прозорості та підзвітності є ключовими для належного врядування. Прозорість передбачає відкритість процедур, доступність інформації для громадського контролю та зрозумілості управлінських рішень. Як зазначає М. Джонстон, прозоре управління ґрунтується на партнерстві між державою та суспільством, де посадові особи забезпечують доступ до інформації, а громадяни

мають мотивацію та можливості для її використання. Водночас прозорість має обґрунтовані межі, пов'язані з національною безпекою та правом на приватність [6, с. 3].

Підзвітність є не лише елементом інституційного дизайну, а й вимагає активної участі громадян, медіа, судів та громадянського суспільства. Вона передбачає здатність влади пояснювати свої дії, відповідати на запити суспільства та діяти відповідно до легітимних мандатів. Горизонтальна підзвітність забезпечує контроль між гілками влади, сприяючи ефективності та справедливості управлінських процесів [6, с. 3].

Таким чином, етичні принципи державної служби – служіння суспільному інтересу, політична нейтральність, доброчесність, ефективність, прозорість та підзвітність – формують основу для легітимності, довіри та сталого розвитку демократичних інституцій.

У контексті етичних засад державної служби особливе значення набуває аксіологічний вимір публічного управління, що ґрунтується на правових цінностях. Як зазначають В. Торяник та П. Макушев, цінність з філософської точки зору – це те, що почуття і розум диктують визнати особливо значущим, в ім'я чого проживається життя. Правові цінності, як різновид духовних, покликані забезпечити соціальний порядок, дисципліну та нормальне функціонування суспільства [10, с. 69–71]. К. Жебровська підкреслює, що цінності є результатом узагальнення соціального досвіду та еталоном належного, оскільки втілюють у собі суспільні ідеали [11, с. 13]. Ю. Разметаєва розглядає цінності як духовні та матеріальні об'єкти, що мають позитивну або негативну значущість. У правовому полі доцільно звузити це визначення до об'єктів із позитивною значущістю, адже явища з негативною значущістю набувають статусу антицінностей (злочинність) або ціннісних деформацій (правовий нігілізм) [12, с. 184]. В. Качур трактує цінності як явища об'єктивного світу, що мають значення для суб'єкта при здійсненні життєвого вибору [13, с. 17].

У сучасному правознавстві дедалі більше уваги приділяється ціннісному виміру права, що зумовлено потребою осмислення його не лише як системи норм, а як соціокультурного феномену. Як слушно зазначає Д. Лук'янов, «оскільки право є культурно-історичним феноменом, що створений людиною, його природу і зміст неможливо зрозуміти без звернення до цінностей, на яких воно ґрунтується, які воно втілює й які воно захищає» [14, с. 25].

Правові цінності визначають сутність і мету права, формуючи його ідейне підґрунтя та нормативну спрямованість. В. Чорнописька розглядає їх як динамічний феномен, що взаємопов'язаний із принципами права, правосвідомістю, правотворчістю та правореалізацією. Вони мають ієрархічну структуру, базуються на комплексі інтересів, у центрі яких – людські потреби [15, с. 96].

У сфері публічного управління правові цінності виступають не лише критерієм оцінки правових норм, а й орієнтиром для формування етичних стандартів. Саме через їхню призму можливо забезпечити гармонію між правовими приписами та моральними очікуваннями суспільства. Вони становлять аксіологічний фундамент державної служби, визначаючи ідеали та орієнтири розвитку державно-правових інститутів.

Зокрема, Кодекс цінностей та етики на державній службі Канади передбачає, що службовці мають керуватися збалансованою системою цінностей, яка охоплює демократичні, професійні, етичні та гуманістичні орієнтири. Ці групи цінностей не є ізольованими – вони взаємопов'язані та утворюють комплексну систему координат, крізь яку слід осмислювати всю сукупність цінностей державної служби [3, с. 7]. Такий підхід сприяє формуванню цілісного бачення ролі державного службовця як носія суспільного інтересу, що діє в межах правових норм, з урахуванням моральних імперативів, професійної доброчесності та поваги до громадян.

До фундаментальних правових цінностей, що визначають зміст і спрямованість публічного управління, належать *свобода, справедливість, рівність та людська гідність*. Ці цінності формують аксіологічну основу державної служби, забезпечуючи її легітимність, моральну виправданість та суспільну довіру.

У сучасному демократичному суспільстві свобода визнається ключовою правовою цінністю, яка визначає межі взаємодії між державою і громадянином. Етичні засади державної служби виступають не лише як інструмент внутрішньої регуляції поведінки посадових осіб, а й як механізм утвердження свободи через забезпечення прозорості, відповідальності та правомірності дій державних інституцій. Свобода як правова категорія охоплює можливість автономії суб'єкта, його здатність діяти за власною ініціативою, приймати рішення без зовнішнього примусу. Вона є основою захисту прав людини, розвитку демократії та громадянського суспільства. Українське законодавство гарантує свободу як стан, за якого особи можуть реалізовувати свої права без незаконного втручання, що забезпечується через дотримання принципів правомірності, рівності перед законом та участі в управлінні державою [16, с. 29].

Справедливість у публічному управлінні постає як принцип рівного ставлення до всіх громадян, неупередженого розгляду справ та пропорційного застосування владних повноважень. Як зазна-

чають В. Торяник та П. Макушев, загальним моментом усіх концепцій справедливості є визнання прав людини, рівного поводження з людьми та відмова від привілеїв, пов'язаних із національними, релігійними чи соціальними ознаками [10, с. 79]. У практиці державного управління справедливість реалізується через забезпечення рівного доступу до публічних послуг, врахування інтересів усіх категорій населення та прозорість у розподілі ресурсів. Державні службовці, приймаючи рішення, стають носіями справедливості, і саме їхня етична поведінка визначає рівень довіри громадян до влади. Без утвердження високих етичних стандартів будь-які законодавчі реформи залишаються декларативними. Тому розвиток етичної інфраструктури – навчання, контроль, культура доброчесності – має стати пріоритетом державної політики.

Рівність як правова цінність означає відсутність дискримінації та привілеїв за будь-якими ознаками – расовими, релігійними, статевими, соціальними тощо. Вона передбачає надання кожній людині однакових правових можливостей. При цьому рівність не заперечує унікальність особистості, а наголошує на спільній людяності [17, с. 46]. У публічному управлінні рівність реалізується через діяльність державних службовців, які, надаючи послуги та здійснюючи контроль, перетворюють абстрактну норму на конкретну життєву реальність. Етичні норми виступають внутрішнім регулятором, що забезпечує реальну рівність можливостей. Без етичної культури службовців закон про рівність залишається лише формальністю.

Людська гідність визнається найвищою правовою цінністю, що визначає зміст діяльності держави. Як зазначає О. Петришин, гідність – це соціально визнана здатність людини бути собою, навіть якщо ця здатність не може бути реалізована актуально [17, с. 53]. Повага до гідності особи має бути наскрізним принципом усієї системи публічного управління. Етична поведінка державного службовця безпосередньо впливає на реалізацію гідності через забезпечення рівного ставлення, запобігання дискримінації та формування довіри до держави.

Етичні засади державної служби та правові цінності публічного управління перебувають у діалектичній єдності, взаємно доповнюючи та зміцнюючи одна одну. Вони формують не лише нормативну, а й моральну основу діяльності державних інституцій, забезпечуючи їхню ефективність, легітимність та відповідність очікуванням громадян.

Висновки. Етичні засади державної служби є невід'ємною складовою ефективного публічного управління. В умовах трансформації української державності та євроінтеграції, дотримання високих морально-етичних стандартів державними службовцями стає ключовим фактором для забезпечення легітимності влади, прозорості рішень та зміцнення довіри громадян до державних інституцій. Фундаментальні етичні принципи утворюють комплексну систему регулювання професійної діяльності. Принципи верховенства права, служіння суспільному інтересу, політичної нейтральності, доброчесності, ефективності, прозорості та підзвітності становлять єдиний нормативний каркас. Цей каркас спрямований не лише на запобігання корупції та зловживанням, а й на утвердження культури служіння, відповідальності та професіоналізму.

Існує нерозривний діалектичний зв'язок між етичними засадами та правовими цінностями. Такі фундаментальні правові цінності, як свобода, справедливість, рівність та людська гідність, є аксіологічним фундаментом публічного управління. Етичні норми поведінки державних службовців є практичним механізмом, що перетворює ці абстрактні цінності на конкретну управлінську реальність, забезпечуючи їх реалізацію у повсякденній взаємодії держави та громадянина. Етична поведінка службовця є запорукою реалізації правових норм. Законодавчі реформи та правові приписи залишаються декларативними без утвердження високих етичних стандартів у професійній культурі. Саме етична поведінка, що ґрунтується на доброчесності та повазі до гідності особи, забезпечує справедливе, неупереджене та рівне застосування закону, перетворюючи його з формального документа на дієвий інструмент суспільного блага.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сорокіна Н.Г. Морально-етичні основи публічної служби в умовах трансформації влади в Україні: моногр. Дніпро: ГРАНІ, 2020. 224 с.
2. Сорочкін О. Етичні стандарти діяльності службовців органів публічної адміністрації: зарубіжний досвід та міжнародно-правова регламентація. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. 4(28). С. 221–230. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2020.28.221>.
3. Values and Ethics Code for the Public Service (2003). Ottawa (Ontario). Canada: Canadian Government Publishing. 2003. 43 p. URL: https://www.tbs-sct.canada.ca/pubs_pol/hrpubs/tb_851/vec-cve-eng.pdf (дата звернення: 15.10.2025).
4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

5. Козюбра М.І. Верховенство права в Україні. URL: <https://npu.edu.ua/media/kunena/attachments/legacy/files/03.pdf> (дата звернення: 15.10.2025).
6. Johnston M. Good Governance: Rule of Law, Transparency, and Accountability. URL: <https://etico.iiep.unesco.org/sites/default/files/2017-09/unpan010193.pdf> (дата звернення: 15.10.2025).
7. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23.07.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text (дата звернення: 15.10.2025).
8. Питання етичних та професійних стандартів державних службовців Апарату Верховної Ради України: ситуаційне дослідження. URL: <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/41067.pdf> (дата звернення: 15.10.2025).
9. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
10. Торяник В.М., Макушев П.В. Філософія права (в схемах та визначеннях): навчально-методичний посібник. Херсон, 2019. 152 с.
11. Жебровська К.А. Правові цінності у взаємодії правових систем: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2017. 24 с.
12. Разметаєва Ю.С. Правові цінності: природа та особливості. URL: <https://surl.li/qgkmjo> (дата звернення: 15.10.2025).
13. Качур В.О. Правові цінності як детермінанти сталого розвитку суспільства. Право. Людина. Довкілля. 2021. Том. 12. № 3. С. 15–23. DOI: <https://doi.org/10.31548/law2021.03.002>.
14. Лук'янов Д.В. Загальна теорія права: посібник. Харків: Право, 2019. 172 с.
15. Чернописька В. Проблема дефеніції «праових цінностей» у сучасному науковому дискурсі. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки". 2020. № 1. Т. 7. С. 89–98. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2020.25.089>.
16. Бондар Н.А., Міщенко М.С. Свобода як правова цінність: природа та особливості. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 5. С. 26–30. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.3>.
17. Загальна теорія права: підручник / за ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.